

- Dné Leta
20. 1826. Se je ustanovila prva tvornica šumečih vin (Šampancev) v Eslingenu na Virtemberškem po Kessler-u in Georgi-u.
21. 1828. Je zapustil na občno veliko žalost slavni učitelj kmetijstva J. N. pl. Schwerz kmetijsko akademijo v Hohenheimu.
22. 1850. Je umrl dr. J. Henrik pl. Thünen, grajščak v Telovcu na Meklenburškem, mož neumrlega spomina, posebno po svoji knjigi, v kateri je preiskaval vpliv žitne cene, zemljiške vrednosti in pa davkov na kmetijstvo; imenovali so ga zato „modrijana kmetijstva“, (Dalje prihodnjič.)

Naravoznanske stvari.

Krogoték ali kolobar različnih snóv v naravi.

Spisal Aleksander Toman.

Rastlinski in živalski organizmi v življenju svojem v nasprotju stojijo tvorinam, katerim nikako življenje ni lastno.

Razločujejo se rastlinski in živalski organizmi od mrtvih ali neorganskih tvorin že po vnanjem izgledu. Kos mesa, kruha ali zrno žita ima jako različno vnanjo podobo od kamenja, stekla ali kake druge tvorine.

Vsled te različnosti se je tudi pri kemijskem razkrojevanju rastlinskih in živalskih organizmov pokazalo, da so one sicer iz znanih neorganskih snóv (Stoff), namreč iz vode po večem delu in pa iz rudninskih solí, sestavljene, dá pa se tej spojini še neka druga, nikjer drugej v naravi se nahajajoča, tako imenovana organska snov, pridružuje. Skušnje so učile, da ta organska snov je vzrok življenju v rastlinskih in živalskih organizmih. Prav ta organska snov tudi dela to, da so organske stvari v svojih najmanjših delih različne od neorganskih.

Velik napredek storilo je znanstvo s tem, da se je kemikom posrečilo, tudi tako zvane organske snovi v kemične njih prvine razkrojiti. Kemične prvine pa so one, katerih ne moremo niti v različne snovi razkrojiti, niti jih iz različnih snovi zložiti. Voda, katero so dolgo imeli kot nerazkrojljivo prvino, obstoji iz kisleca (*O*) in vodenca (*H*); ona je torej iz dveh plinovih snov sestavljena. Vodenelec je najloži vseh snovi in gorí s slabo brlečim plamenom. Kislec je veliko težji od vodenca; sam po sebi ne gorí, vendar pa gorjenje jako pospešuje. Niti vodenelec niti kislec se ne dá dalje razkrojiti. Ako pa združimo oba, naredí se voda. Voda je toraj sestavljena iz dveh kemičnih prvín.

Ravno tako je ogljenčeva kislina, katero pozna vsak, kot nasledek vrenja sladkoravnatih tekočin, sestavljen iz ogljenca in kisleca, katera sta kemični prvini.

Naj še amonijak na primer navedem. To je tisti zoperni, v straniščih (sekretih) se razvijajoči plin, katerega nazočnost neki bodeči čut v nosu in v očéh proizvaja. Ta plin je sestavljen iz 1 dela dušeca (Stickstoff) in 3 delov vodenca. Ti štirje deli dveh različnih kemičnih prvín se združijo v 1 del amonijaka.

Iznajdba, katera je kemikom povod dala, tudi organske snovi v kemične prvine razdeliti in katera znači velik napredek v vednosti tega, kaj je življenje, se imenuje kemični razkroj prvín organskih spojín. Slavni Liebig je stvarnik te imenitne iznajdbe. On je dokazal, da vse te različne, tako zvane organske spojine iz čuda malo kemijskih prvín

obstojé in sicer prav iz tistih, katere se tudi v neorganskih snovih nahajajo. Od 64 znanih kemičnih prvín so osobito štiri, katere današnja kemija imenuje prve in povsod kot sestavce naše zemlje in njenega ozračja (atmosphäre). Ti so: ogljenec (*C*), vodenelec (*H*), kislec (*O*) in dušec (*N*).

Čudno — ali istinito je — da so vedno le te 4 prvine, katere v raznem številu in v raznih razmerah spojene in sestavljene, služijo kot podlaga tako zvanih organsko-kemičnih spojín, katere, sklenjene ali samo zmešane z nekimi neorganskimi tvorinami, vse rastlinske, živalske in človeške organizme sestavljajo. Organske spojine obstojé iz 2, 3, 4 ali več kemijskih prvín, katere so združene v eno celoto.

Vse organske spojine imajo več ali manj ogljenca (*C*) v sebi. On se nahaja v vseh organskih prikaznih. Med organskimi spojini, katere iz več kot 2 kemičnih prvín obstojé, je velik oddelek spojín, katere so samo iz ogljenca, vodenca in kisleca sestavljene. Dalje se nahaja zopet oddelek, v katerem se ogljencu, vodenecu in kislecju vedno še dušec pridruži. Prve spojine imenujemo brezdušecne (stickstofflose), druge pa dušecne (stickstoffhaltige) organske spojine. V prvem oddelku se nahaja pododdelek organskih spojín, katere imajo vedno na 1 del kisleca po 2 dela vodenca v sebi. Torej v isti razmeri, v kateri se nahajata v vodi. Imenujemo pa te spojine ogljenovodence (Kohlenhydrate). Razume se, da se tudi v teh vedno nahaja ogljenec. Dalje naj se tukaj imenujejo tudi toščice (*Fette*) in olja, katera tudi samo iz ogljenca, vodenca in kisleca obstojé; al ona imajo v primeri veliko več vodenca in ogljenca v sebi kakor pa kisleca.

Kar se družega glavnega oddelka organskih spojín, namreč dušecnatih, tiče, so one iz ogljenca, kisleca in dušeca sestavljene. Veliko izmed njih in to so ravno najvažnejši imajo pa še malo žvepla (*S*), fosfora (*Ph*) ali pa železa (*Fe*) v sebi. Sem spadajo one čudne organske spojine, katere protejnine ali beljakovine (Protein oder Eiweisskörper) imenujemo. One obstojé iz ogljenca (52—54%), vodenca (7%), kisleca (21—26%), dušeca (13—16%) in žvepla (1—16%). Iz teh protejnin ali beljakovin se snujejo ona organska dela, iz katerih izvirajo največe in najčudovitejše prikazni življenja.

Različnost organskih in neorganskih spojín ne obstoji torej v različnosti kemijskih prvín, iz katerih se snujejo — te so zmirom enake, naj se nahajajo v rudninskih tvorinah ali naj plavajo v vodi in zraku, ali pa naj v svoji sestavi delajo rastlinska, živalska ali človeška telesa. Razločujejo se le v tem, da kemijske prvine, iz katerih so sestavljene, niso v njih vedno v istem številu združene in po istem načinu v njih notranjem dotiku vredjene. (Dal. prih.)

Politične stvari.

Je li vspeh jugoslovanskega boja vreden pro-lite krvi?

Drugo leto že teče, kar so Jugoslovani na Turškem prijeli za orožje zoper starega dušmanina Turka. Vstaneček, za katerega se prav iz prva skoro nihče zanimal ni, je kmalu dosegel tako imenitnost, da se niso zanj zanimali samo Slovani, ampak tudi drugi omikani narodi celega sveta. Junaško so se nekoliko časa branili vstaši, pa kmalu so jim pritekli na pomoč Srbi in junaški, stari sovražniki Turški, Črnogorci. Svet je strmé gledal junaštvo slovansko; svet je strmél, ko je videl,

da narod, ki je živel v petstoletnem robstvu, navdušeno bije boj „za krst častni in svobodo zlatno“; svet je strmел, ko je videl, da je Slovan vpognil samo tilnik pod Turškim jarmom, njegov duh pa je ostal veder, navdušen za svojo zatirano vero in zlato svobodo. In ravno vera in svoboda sti tisti dve reči, ki človeka povišujeta nad vse stvari, — pa navadno zgineti v dolgi sužnosti, in imati za seboj — pogin naroda. Po pravici pa smem prašati: ima li zgodovina enak primerljaj, bodi-si nova bodi-si stara? Ne, nima ga, kajti z manj ko petstoletnim robstvom je združen pogin naroda. — Svet je strmел in še strmi, ko vidi neizrečene grozovitosti Turške, ne proti oborožanim možem, ki bi se dalo saj nekoliko oprav izgovarjati, čeravno ne opravičevati, ampak proti neoborožani deci in slabemu žentvu. Narod, vera, vlada, ki tacih reči ne zabranjujejo, ampak celó podnetujejo, si s tem izrekajo sodbo, strašno, pa nikakor nezasluženo: proč s tacimi divjaki, proč s tacim narodom, ki je neploden element, nezmožen najmanjše omike, proč s Turci! Te misli se nehoté vrivajo vsacemu, kdor stoji na stališču človečanstva in premišluje boj jugoslovanski. Tako bode morala soditi zgodovina, vkljub zdajšnjemu judovsko-turškemu časnikarstvu, ki moti javno mnenje. Nasprotno, kaj hočemo reči o Turških Slovanih, in kaj bode morala reči zgodovina o njih? Narod, ki se s tako požrtvovalnostjo bojuje za svoje najsvetejše pravice je zdrav narod; narod, ki po petstoletnem robstvu prime za orožje, in se tako navdušeno bojuje za „krst častni i svobodo zlatno“ (najsvetejše pravice), je vreden biti vrstjen v kolo kulturnih narodov. S tem se je opravičil Turški Slovan pred vesoljnim svetom in si pridobil sočutstvo vsih omikanih narodov, s tem je on vsim očitvidno pokazal, da Turek ni za 19. stoletje in gospodarstvo njegovo ni za Evropo. In ako jugoslovanski boj nič družega ni dosegel, vreden je prolite krvi.

Kakor sem že prej omenil, se za jugoslovanski boj zanima ves omikani svet, čisto naravno pa med vsimi najbolj Slovani, in po takem načinu se nam kaže jugoslovanski boj kot velik vzbujevavec vzajemnosti slovanske posebno jugoslovanske. In kolikor bolj se Slavjani poznamo, tolikor bolj se moramo ljubiti in tolikor bolj zginjuje že tolikrat grajani separatizem slovanski. S tem, da se osvobodé vojujejoči Srbi mora tudi pri Hrvatih odjenjati ideja „velike Hrvatske“. Temveč Hrvati morajo spoznati, da oni kot Hrvati nimajo prihodnosti, ampak kot Slovani, in taka je tudi pri družih narodih slovanskih. S tem pa nikakor ni rečeno, da se hočemo Slovani tudi politično zediniti, kajti mi vemo, da vsred naravne lege in raztresenosti Slovanov to že samo po sebi ni mogoče, ampak mi težimo s tem samo za to, da bi si v književstvu ne bili tujci, ampak se kolikor mogoče literarno zedinili in to po tej poti, da se spoznamo kot sinovi ene majke Slave. Za koliko bolj neumnih idej se je že kri prelivala, zakaj bi jo tudi ta ne bila nekoliko vredna, saj je čisto naravna in s tem opravičena!

Ako se slednjič ozremo na bojujejoče se Slovane, nam že njih geslo kaže, da oni želé svojo vero in svobodo, kateri Turek z nogami teptá, deloma ohraniti deloma doseči. Tudi oziroma na to smemo Slovanom na Turškem z moralično gotovostjo prerokovati, da njih kri ne teče zastonj. Prej ali pozneje mora tudi njim prisijati zaželena svoboda! Kajti zgodovina nas uči, da narodi, ki so za ti dve ideji kri prelivali, je nikdar niso zastonj, ako sti bili le ideji naravni in opravičeni, in kdo more to pri Slovanih, ki se ondi bojujejo, zanikati? Menim, da ga ni Slovana, ki bi mogel to reči, in tudi družega mislečega in samostalnega človeka ne. Le kak

šovinističen Magjar ali kak nesramen Nemeč, kojemu je judovsko-turška nesramnica „N. Fr. Presse“ zmešala možgane, bi zamogel to trditi. Videli smo (toraj smemo tudi reči, ako pomislimo), da je jugoslovanski boj sklical na dan in pokazal Evropi gnjilost Turške vlade in vere; videli smo, da je jugoslovanski boj vzbujevaječ in pospešitelj vzajemnosti slovanske; prepričani smo, da kri za vero in svobodo ne teče zastonj, toraj smemo reči, da jugoslovanski boj je že zdaj ne gledé momentanega vspeha vreden prolite krvi.

Eva, za Balkanom puca zora

Eva, za Balkanom bit' če dana!

Kanjidolski. *)

Slovensko slovstvo.

* *Fizika in kemija za više razrede ljudskih šol in za meščanske šole.* V nemškem jeziku spisal August Decker, ravnatelj c. k. učiteljsča v Olomucu. Poslovenil J. L. z 87 lesorezi. Na Dunaji 1876.

Da je knjižica, sama po sebi jako dobra, to kaže, da je v nemškem jeziku že lani petkrat natisnjena bila. Ni ne kajbodi, da pisatelj toliko obširni predmet na ne 100 stranéh tako jasno obdeluje, da knjižica zadostuje namenu svojemu, to je, da si mladina more fizikalnega in kemičnega poduka zajeti prav obilo. In kar jej še posebno vrednost daje, je to, da z ličnimi podobami razjasnuje, kar bi se s samo besedo ne dalo lahko umeti. Tudi prevod, če se ne motimo, g. J. Lapajnet, v jezik slovenski, čeravno ne lahák, gledé na stotino tehničnih izrazov, je v obče hvalevreden. Po vsem tem bi želeli, da bi tudi učitelji nižih razredov ljudskih šol po njej segli, kajti dobro jim bode došla, ko razlagajo mladini iz natoroznanstva marsikaj, kar sega v fiziko in kemijo. Naj bi si jo pa omislil tudi marsikdo drug izmed našega priprostega ukaželjnega naroda; porok smo mu, da se ne bode kesal za malo soldov, ki jih stane ta knjižica, ki je menda na prodaj v vseh knjigarnah po Slovenskem.

Mnogovrstne novice.

* *Judovska družba v Londonu namerava od Turkov kupiti Palestino.* Judovskemu časniku „Hamagid“ se poroča iz Londona, da je Turška vlada mnogim judom na Angleškem, katerim je veliko dolžna, ponudila odstop obljubljene dežele (Palestine). Na to se je v Londonu ustanovila družba judov Angleških, Francoskih in Avstrijskih pod načelnikom Chwedalla, katera namerava Turški vladi 80 milijonov goldinarjev ponuditi za odstop obljubljene dežele. Ta odstop se sicer brez dovoljenja Evropskih vlad ne dá izvršiti; al Chwedalla izreka nado, da se bode dala ta kupčija vendarle izgotoviti. Chwedalla gre neki o tem poslu kmalu sam v Carigrad kot mešetar te kupčije. — Mi želimo srečno pot judom vsem v Palestino in da bi še tudi seboj vzeli vse pojudene kristijane, a bojimo se, da jim je London, Pariz, Dunaj in sto drugih mest v Evropi tako na srce priraščenih, da ne marajo za obljubljeno deželo.

* *Po modrosti Magjarski jih osel dobi 25 po guzici.* Zgodilo se je pa to tako-le: V Bölske-u blizo Duna-Földvar-a je županija osla z vozom po vode poslala na Donavo. Al osel postane ta dan oporen svoji voditeljici, mlademu dekletu, in nenadoma zbeží, v begu pa priletí na vprežen voz, ki mu je naproti prišel, tako, da se konja splašita in voz prekucneta, v katerem je bilo 200 jajic naloženih, ki so se na tla vsula in do

*) Ponudba draga.

Vred.